

УДК 329.14+329.15

ЛІВІ ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ІДЕЙНО-ІНСТИТУЦІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ

Геннадій Шипунов

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет, кафедра теорії та історії політичної науки
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна*

У статті визначено та проаналізовано вихідні етапи ідеологічного та організаційного становлення лівих партій. Встановлено, що наприкінці XIX століття марксизм був представлений трьома конкуруючими між собою ідейними течіями, які дали поштовх і визначали подальші траєкторії ідеологічного та інституційно-організаційного розвитку лівих партій: ліві соціал-демократи (революційні марксистки), праві соціал-демократи (соціал-реформісти) та «марксистський центр».

Ключові слова: ліві політичні партії, робітничий рух, ідеологія, партійна організація, марксизм, реформізм.

Розпад СРСР і крах системи «реального соціалізму» в країнах Центральної та Східної Європи значною мірою дискредитували соціалістичні ідеї та, як наслідок, зумовили глобальну кризу всього лівого руху. На цьому тлі традиційні ліві політичні партії – комуністичні, соціалістичні та соціал-демократичні – опинились перед необхідністю дати адекватні відповіді на виклики кризового етапу своєї еволюції: здійснити таку ідеологічну та організаційну модернізацію, яка б дала їм змогу ефективно функціонувати за нових суспільно-політичних та соціально-економічних умов. Для цього вони обрали різні стратегії адаптації до нового соціального та політичного середовища, що, своєю чергою, визначило відмінні напрями їх ідеологічного та організаційного розвитку.

У центрі уваги кожної адаптаційної стратегії перебувають два основні елементи – ідеологія та організаційна структура партії. Тобто, йдеться, по суті, про ступінь зміни/збереження ідеологічних засад діяльності партії та принципів її структурної організації. Тож, необхідність здійснення теоретично послідовного та емпірично адекватного дослідження специфіки актуального стану ідейно-інституційної еволюції лівих партій, зокрема на пострадянському просторі, ставить перед нами завдання означення її відправних точок. Відтак, метою нашого дослідження є визначення та осмислення вихідних етапів ідеологічного та організаційного становлення лівих партій.

Промислова революція, що у першій половині XIX століття набула стрімкого та всеохоплюючого характеру, спровокувала кардинальні зміни у соціальній та політичній сферах більшості країн Західної Європи. Індустріалізація та розвиток капіталістичної системи господарювання зумовили інтенсивне зростання кількості найманих робітників та активну урбанізацію, що, своєю чергою, призвело до значного економічного розширення суспільства та загострення соціальних проблем: робітники були змушені погоджуватись на будь-які умови праці та існування у місті. Ця ситуація спричинила різке зростання соціального невдоволення серед робітників та, як наслідок, виникнення робітничого руху за поліпшення умов праці та життя. Такий стан широкого суспільного невдоволення, почуття «соціального сорому» за злидні трудящих, прагнення зменшити політичну нестабільність змушували, за словами І. Чикалової, прогресивно мислячих інтелектуалів, а за ними й по-

літиків виступати на підтримку робітників [12, с. 504]. Знаковими фігурами серед такого роду інтелектуалів у цей період стали німецькі філософи К. Маркс та Ф. Енгельс, ідеї яких значною мірою заклали основу ідеологічного та організаційного розвитку соціалістичних і комуністичних партій.

Так, зокрема, у «Економічно-філософських рукописах» (1844) К. Маркс, критикуючи капіталізм за те, що він перетворює робітника на товар, прирікає на зубожіння та опускання на рівень машини, вперше звернувся та розвинув одну із центральних ідей свого підходу – проблему відчуження як об'єктивного відокремлення суб'єкта від процесу та результатів його діяльності, у результаті чого вони перетворюються на автономну силу, що протистоїть та панує над суб'єктом. Результатом відчуження за капіталізму є те, що для людини (робітника) чужими стають: її діяльність (праця), результати діяльності (продукти праці), її власна природа (людина стає чужою сама для себе), людська сутність та інша людина. Отже, для того, аби змінити цю ситуацію та «зняти» відчуження необхідно ліквідувати приватну власність. За твердженням К. Маркса, звільнення суспільства від приватної власності виливається у політичну емансипацію робітників, яка, по суті, є загальнолюдською емансипацією [9, с. 523–528, с. 570]. Проблема ліквідації приватної власності – одна з основних ідей спільної праці К. Маркса і Ф. Енгельса «Маніфест комуністичної партії» (1848) [8]. Тут необхідно зауважити, що «Маніфест» був написаний за дорученням таємної ліворадикальної організації, яка стала попередницею соціалістичних та комуністичних партій – «Союзу комуністів».

У вказаних працях німецькі філософи, намагаючись осмислити суть тих соціально-економічних та суспільно-політичних відносин, які склалися на середину ХІХ століття у більшості країн Західної Європи унаслідок промислової революції, прагнули створити теоретично обґрунтовану та послідовну пояснювальну схему («науковий соціалізм»). У її рамках капіталістична система поставала логічним наслідком розгортання історичного процесу, рух якого детермінований матеріальними відносинами виробництва, і так само логічним подавалось її повалення пролетаріатом, що мав усвідомити себе як революційний клас. Саме матеріально та духовно спустошений, поневолений (експлуатований) капіталістичною системою робітник є центральним елементом сконструйованої німецькими філософами картини світу. Його емансипація, яка тотожна емансипації всього людства, повернення людини до самої себе, до свого людського ества та до іншої людини, суть самого комунізму як позитивної ліквідації приватної власності та знищення капіталізму. Основним засобом такого звільнення є комуністична дія – пролетарська революція та встановлення диктатури пролетаріату. До такої дії К. Маркс закликає у «Тезах про Фейєрбаха» (1845), проголошуючи, що «філософи лише у різний спосіб пояснювали світ, але справа полягає у тому, щоб змінити його» [6, с. 4], а також разом із Ф. Енгельсом у «Німецькій ідеології» (1845-1846), наголошуючи, що «комунізм не стан, який має бути встановлений, не ідеал, з яким має узгоджуватись дійсність...», а «...дійсний рух, який знищує теперішній стан» [7, с. 34].

І саме у цьому розрізі, в аспекті інтерпретації комунізму як дії, концепція К. Маркса та Ф. Енгельса перестає бути просто «наукою», просто спогляданням та поясненням – вона перетворюється на алгоритм практичної революційної діяльності робітничого руху зі знищення старого та побудови нового світу. Ідеї їхньої концепції перестають бути просто ідеями, теоретичними конструкціями, а стають основними елементами цього алгоритму, стимулами та настановами до дії, до зміни теперішнього та творення майбутнього. Така активізація ідей перетворює їх на «соціальний важіль», вони починають значити та трансформуються у ідеологію. Тож, ми погоджусь із твердженням В. Денисенка, що енергетичною силою дій робітничого класу, комуністичної революції, процесу побудови комунізму є ідеологія: в ній ідея постає у вигляді нової субстанції як жива істота зі своїми зумовленими

формами існування, які самі собою можуть бути об'єктом наукового дослідження. Причому, за його словами, це вже не утопічні фантазії, а ірраціональний комплекс ідей, що стає матеріальною силою, здатною «перевернути світ», силою, що має конкретне життя з реально визначеними функціями у загальному процесі соціально-політичного буття [3, с. 236].

Саме з 1848 року лівий рух перестав орієнтуватись на концепції К.-А. Сен-Сімона, Ш. Фур'є та Р. Оуена та почав організовуватись навколо марксистських ідей. Отже, заклики К. Маркса та Ф. Енгельса до дії знайшли своє відображення в інституціоналізації робітничого руху, творенні профспілок та перших робітничих партій. Так, у 1864 році у Лондоні була створена перша масова міжнародна організація робітничого класу – Міжнародне товариство робітників (Перший Інтернаціонал). Одними із її провідних лідерів та ідейних натхненників стали К. Маркс та Ф. Енгельс. Саме К. Маркс є автором двох основних документів товариства – «Установчого Маніфесту» та «Тимчасового статуту», у яких виклав його основоположні ідеї, завдання та принципи побудови організаційної структури. Він наголошував, що здобуття політичної влади є обов'язком робітничого класу. Першочерговими завданнями на цьому шляху К. Маркс визначив створення робітничої партії, а також формування союзу між робітниками різних країн [10, с. 10].

Працюючи над практичною реалізацією гасла «Пролетарі всіх країн, єднайтеся!» та консолідацією лівого руху Європи, К. Маркс намагався об'єднати у межах товариства всі тогочасні найважливіші соціалістичні течії. Відтак характерною особливістю Інтернаціоналу стало те, що до нього увійшли представники різних напрямів соціалізму, зокрема, марксистів, прудоністів (прихильників ідей П.-Ж. Прудона), лассальянців (прихильників ідей Ф. Лассалья), бланкістів (прихильників ідей Л. О. Бланкі), тред-юніоністів, бакуністів (прихильників ідей М. Бакуніна). Такий концептуальний плюралізм створював потужний потенціал та широку перспективу для ідейного синтезу в рамках соціалістичного руху. Натомість, на практиці це вилилось у внутрішнє протистояння: між прудоністами та тред-юніоністами, між марксистами та прудоністами, між тред-юніоністами та марксистами. Однак основна ідейно-політична напруга виникла між марксистами та бакуністами.

Зокрема, бакуністи виступали проти марксистського проекту перебудови суспільства, у якому головна роль була відведена централізованій державі та диктатурі пролетаріату. На їхню думку, його реалізація призведе не до звільнення людини, не до знищення соціального розшарування як такого та відмирання держави, а до утворення нового класового суспільства на чолі з новим привілейованим класом, який монополізує у своїх руках усю державну владу. На цій підставі вони звинувачували марксистів у авторитарності і на противагу їм відстоювали ідею необхідності здійснення «радикальної та всесвітньої, одночасно філософської, політичної, економічної та соціальної революції»: вона призведе до звільнення людства внаслідок ліквідації приватної власності та держави, на зміну якій прийде всесвітня федерація вільних робітничих товариств [1, с. 483–485].

Принципові розходження між марксистами та бакуністами в питаннях держави та самоуправління спричинили поділ Першого Інтернаціоналу на два крила – авторитарне (централісти) та антиавторитарне (федералісти). Вказані ідеологічні розбіжності зумовили також розходження між ними в аспекті визначення та реалізації засад організаційної побудови товариства. Так, на початку К. Маркс виступав за федералістську структуру, що і знайшло відображення у написаному ним «Статуті». Однак згодом він розпочав цілеспрямовану роботу над створенням централізованої структури: марксистів прагнули встановити свою ідеологічну монополію в товаристві та перетворити його на централізовану політичну організацію соціалістів.

Прихильники М. Бакуніна однозначно розцінили такі наміри як спробу узурпації влади марксистами з тим, аби нав'язати свої ідеологічні орієнтири і «перетворити Інтернаціонал,

вільну федерацію автономних секцій, на ієрархічну та авторитарну організацію дисциплінованих секцій...» [11, с. 29]. Причому противники марксистів ставили питання, чи можливо, щоб з авторитарної організації вийшло суспільство, засноване на рівності та свободі? На їхню думку, ні. Вони наголошували, що Інтернаціонал, «зародиш майбутнього людського суспільства», має бути вірним відображенням принципів свободи та федерації [11, с. 39].

Зasadничі ідеологічні розбіжності між централістами та федералістами у поглядах як на принципи побудови майбутнього суспільства, так і на характер організації Міжнародного товариства робітників призвели до розколу Першого Інтернаціоналу у вересні 1872 року на конгресі у Гаазі. Як наслідок, бакуністи утворили антиавторитарний Інтернаціонал (Інтернаціонал федералістів), який об'єднав опонентів марксистів (так, зокрема, його підтримали лассальянці, які на той момент користувались у Німеччині більшою популярністю, ніж марксистів [13, с. 342]). Розкол Інтернаціоналу намітив також основну тенденцію ідеологічної еволюції лівих сил у 70-90-ті роки XIX століття, суть якої полягала в ідейному протистоянні між марксистами, анархістами (крайньо ліва течія лівого руху) та реформістами (крайньо права течія). Причому саме останні набували все більшої популярності та політичної значущості у країнах Західної Європи, що перетворило їх на основних ідеологічних конкурентів ортодоксальних марксистів.

Тут необхідно зазначити, що реформізм як особлива течія у межах лівого руху почав оформлюватись ще у першій половині – середині XIX століття та був пов'язаний з ідеями П.-Ж. Прудона, Л. Блана та Ф. Лассаля: відмова від радикальних (насиленницьких) методів боротьби з капіталізмом; реформи як єдиний засіб поступової зміни капіталістичної системи та побудови соціалізму; можливість (навіть доцільність) мирного співіснування та співробітництва між робітничим класом і підприємцями (у Ф. Лассаля – союз із монархією проти буржуазії); можливість (доцільність) у рамках такого компромісу входження соціалістів до складу урядових структур буржуазної політичної системи. Покажемо тут, на нашу думку, є розуміння П.-Ж. Прудонам революції, яку він розглядає не як насильство, а як рух за якісні зміни в житті суспільства. Це – постійний процес накопичення принципово важливих змін, що розчиняє соціальні революції в історичній еволюції. Відтак філософ пропонує поняття «перманентна революція» – постійна боротьба за справедливість та автономію, безперервне ненасильницьке просування до цих ідеалів [13, с. 158].

Еволюція та поширення вказаних ідей у другій половині XIX століття призвели до утвердження реформізму як окремої значимої течії в рамках соціалізму та утворення у його межах низки ідейно-теоретичних напрямів. Серед них, на нашу думку, необхідно виділити: «катедер-соціалізм», посибілізм та соціалізм Фабіанського товариства. Реформізм став, по суті, виявом ідейного зміщення частини лівого руху вправо та часткового синтезу лівих і правих ідеологічних установок. На цій підставі марксистів звинувачували реформістів у правому опортунізмі та зраді інтересів пролетаріату.

Тобто, іншими словами, будь-який плюралізм думок у межах лівого руху та окремих соціалістичних партій розглядався ними як відступництво, а формування на базі цього плюралізму різноманітних течій та фракцій – як сектантство. Натомість, згідно з підходом марксистів вести робітничий клас до перемоги комунізму має централізована та ідеологічно дисциплінована партія. Зазнавши поразки з реалізації цієї ідеї на базі Першого Інтернаціоналу, К. Маркс та Ф. Енгельс прагнули здійснити її, впливаючи на процеси творення національних робітничих партій в окремих європейських країнах, тобто борючись за гегемонію ідеології «наукового соціалізму» та перетворення її на офіційну доктрину всіх соціалістичних партій Європи.

Саме така стратегія лежала в основі практичної політичної діяльності Ф. Енгельса після смерті К. Маркса, зокрема визначала характер його участі у процесі створення у 1889 році

Другого Інтернаціоналу. Однак він так і не став об'єднанням ідеологічних однодумців: до 1896 року тривало протистояння між марксистами та анархістами. Після 1896 року, коли четвертий конгрес у Лондоні остаточно закріпив розрив між ними (анархісти були недопущені до участі у його роботі), виникла нова лінія розколу, тепер уже у межах самого марксизму – між ортодоксальними (революційними) марксистами та новими реформістами (ревізіоністами), які виступали за перегляд основоположних принципів марксизму.

Основні дебати між ними почалися з того, коли, як зауважує Ч. Пост, Е. Бернштейн кинув виклик пророцтвам капіталістичної стагнації та занепаду, запропонувавши свій теоретичний підхід стосовно щоденної практичної політичної діяльності профспілкових та партійних функціонерів та схваливши при цьому дії тих соціал-демократів, які підтримали вхід у 1899 році французького соціаліста А. Мільєрана¹ до складу буржуазного уряду на посаді міністра торгівлі та праці [14, с. 177–178]. Йдеться про те, що Е. Бернштейн, один із лідерів Соціал-демократичної партії Німеччини (СДПН), будучи прихильником ідей Ф. Лассаля та фабіанської концепції соціалізму, ініціював так звану «ревізію» (критичне переосмислення) засадничих принципів марксизму. Так, наприкінці 90-х років XIX століття у теоретичному журналі Другого Інтернаціоналу «*Die Neue Zeit*» («Новий час») у серії «Проблеми соціалізму» почали з'являтися його статті, у яких він ставив під сумнів класичні марксистські уявлення щодо способів переходу до соціалістичного суспільства.

У 1898 році на штутгартському з'їзді партії голова СДПН А. Бебель за відсутності Е. Бернштейна зачитав його лист, у якому він наголошував, що «Маніфест комуністичної партії» не міг передбачити тих форм економічного розвитку, яких він набув на кінець XIX століття. Причому Е. Бернштейн зауважував, що розвиток капіталізму, його економічне та політичне реформування призводить до збільшення кількості заможних людей, розвитку середнього класу та поліпшення соціально-економічного і політичного становища робітничого класу. Зазначені тенденції, за його словами, скасовують необхідність «політичної катастрофи», яку пропагував марксизм з його вимогами завоювання політичної влади та експропріації приватної власності. Пояснюючи свою позицію на шпальтах партійної газети «*Vorwärts*» («Вперед»), Е. Бернштейн стверджував, що залишається марксистом, а його підхід не відходить від загальної лінії розвитку соціал-демократії. Він підкреслював, що класова боротьба не зникла, а лише набула інших форм – реформ та парламентської діяльності, вкотре наголошуючи, що «соціальних рух – шлях, сповнений надій, а не теорія катастроф» [2, с. 46–47].

Треба також згадати, що відданий ліберально-демократичним ідеалам Е. Бернштейн, закликаючи до розвитку та зміцнення демократичних інститутів, виступав проти організаційної розбудови соціалістичних (робітничих) партій на авторитарних засадах суворой централізованості, ієрархізованості та ідеологічного монізму. Він виходив з того, що діяльність цих партій має базуватись на демократичних принципах, а це означало дотримання достатньо високого рівня внутрішньопартійної демократії та визнання можливості (доцільності) співпраці партій з інститутами капіталістичної держави заради здійснення реформ в інтересах робітничого класу.

Ревізіонізм Е. Бернштейна та його прихильників, як ми уже зазначали, зумовив розкол європейської соціал-демократії на два основні крила, які визначили подальші траєкторії ідейно-інституційної еволюції лівих політичних сил, – революційний марксизм (ліве крило) та соціал-реформізм (праве крило). Причому проти бернштейніанства виступили

¹ А. Мільєран став першим соціалістом у Європі, який отримав міністерський портфель у буржуазному уряді. Саме за його ім'ям політику співпраці соціалістів з буржуазією у рамках політичних інститутів капіталістичної системи стали називати «мільєранізм». Інші назви – «міністеріалізм», «міністерський соціалізм». Показово, що В. Ленін назвав цей вчинок «практичним бернштейніанством» [5, с. 8].

найвизначніші теоретики та діячі європейської соціал-демократії. Зокрема, А. Бебель писав Е. Бернштейну, посилаючись на К. Каутського: «Карл мав цілковиту рацію, коли сказав у Штутгарті, що у разі якщо нові погляди, які містяться у твоїй заяві, є слухними, то ми повинні перестати бути соціал-демократами» [13, с. 424].

Одним із послідовних критиків бернштейніанства з позицій ортодоксального марксизму став однопартієць Е. Бернштейна та його близький друг К. Каутський [4, с. 5–6]. Однак особливу увагу тут варто звернути на те, що, попри свою приналежність до ортодоксального марксизму, він все більше і більше пов'язував «завоювання влади» та «перетворення держави» не з революційними методами, а з розвитком демократії та легальними, мирними засобами боротьби робітничого класу в форматі участі у парламентських виборах. Таке специфічне дистанціювання німецького мислителя як від лівих (радикально-революційних), так і від правих соціал-демократів (ревізіоністів) дає підстави позиціонувати К. Каутського як головного ідеолога та лідера централізму в європейському соціалістичному русі.

Тож, саме реформізм (ревізіонізм) став одним із перших випадків комплексної трансформації лівих ідей, коли їх почали суттєво корегувати під впливом поточного економічного розвитку та практичної політичної ситуації. Причому значний вплив на вказаний процес справляла політика «мільєранізму», яка набувала все більшої популярності серед європейських політиків-соціалістів, змушуючи їх підлаштовуватись під логіку функціонування критикованого ними капіталістичного суспільства. Очевидно, що це посилювало ідеологічну напругу між реформістами та лівими соціал-демократами, які засуджували своїх поміркованих колег по соціалістичному руху за відмову від революційних методів боротьби і пристосуванство (опортунізм), звинувачуючи їх у зраді інтересів робітничого класу. Це ідеологічне протистояння визначило всю подальшу логіку ідейно-інституційної еволюції лівих політичних партій.

Отже, можемо констатувати, що, по-перше, в ідеологічному вимірі:

– консолідація лівих політичних партій у XIX столітті відбулась навколо соціалістичних ідей, становлення та розвиток яких необхідно розглядати як реакцію на негативні наслідки промислової революції та утвердження капіталістичної системи – передусім на стрімке та масове зубожіння найманих робітників. Вони були націлені на таку зміну капіталізму, яка б зумовила кардинальне поліпшення соціально-економічного та суспільно-політичного становища всіх незаможних у рамках побудови вже нового суспільного (соціалістичного) ладу;

– одну з найбільш комплексних та цілісних систем соціалістичних ідей розробили К. Маркс та Ф. Енгельс. Претендуючи у рамках «наукового соціалізму» на об'єктивне (наукове) пояснення закономірностей історичного процесу, вони, виходячи з того, що «знають» внутрішню логіку розгортання соціальної еволюції, причини її криз та шляхи виходу з них, обґрунтували технологію перетворення капіталістичної системи на соціалістичну та комуністичну: діючи організовано (як централізована та ідеологічно дисциплінована партія), пролетаріат у революційний спосіб має зруйнувати капіталістичний державний апарат, здобути політичну владу та, встановивши власну диктатуру, відкрити шлях для безперервної революції аж до побудови всесвітнього безкласового та бездержавного суспільства – комунізму;

– альтернативний варіант переходу до соціалізму був запропонований у рамках інших соціалістичних течій, що розвинулись на той час. Йдеться, насамперед, про ласальянство, прудонізм та тред-юніонізм. Їхні прихильники відмовлялись від концептуалізації шляху до соціалізму в категоріях непримиренних міжкласових антагонізмів, диктатури пролетаріату, насильства та революційних методів боротьби. Натомість, вони виходили з

пріоритету ідей мирного, ненасильницького перетворення капіталістичної системи засобом реформ та розвитку демократичних інститутів (виборів та парламентаризму);

– у такий спосіб у межах соціалістичного руху виникла ідеологічна опозиція між прихильниками революційних та реформістських засобів трансформації капіталістичної системи у соціалістичну. Ця опозиція визначила всю подальшу логіку ідейно-інституційного розвитку лівих партій. Еволюціонуючи від учень П.-Ж. Прудона, Л. Блана та Ф. Лас-саля, ідеї реформізму, розкрившись та втілюючись, зокрема, у концепціях «катедер-соціалізму», посибілізму та соціалізму Фабіанського товариства, наприкінці XIX століття зумовили розкол уже у рамках самого марксизму – на ортодоксальних (революційних) марксистів та нових реформістів (ревізіоністів, котрі виступали за перегляд основоположних постулатів марксизму);

– вихідною ідеологічною установкою ревізіоністів стали тактичні принципи прудонізму, лассальянства та Фабіанського товариства щодо можливостей мирного вrostання капіталізму у більш справедливий з точки зору розподілу національного багатства соціалістичну систему шляхом реформ, перенесення класової боротьби у рамки демократичних інститутів, а також забезпечення дотримання та розвитку засадничих прав і свобод людини. Відтак основоположні ідеї марксизму про соціальну революцію, диктатуру пролетаріату та повну ліквідацію приватної власності з подачі ініціатора ревізії Е. Бернштейна були відкинуті ревізіоністами як політичний атакізм;

– в умовах ідеологічного протистояння між ортодоксальними марксистами і ревізіоністами у межах марксизму виникла та остаточно виокремилась до 1914 року третя альтернативна ідеологічна течія, представлена ідеями К. Каутського та його послідовників, котрі концептуалізували соціальну революцію не як насильницький тотальний злам усіх інститутів капіталістичної системи, а як завоювання робітничим класом політичної влади шляхом участі у виборах та отримання більшості у парламенті. Визначальна роль була відведена необхідності організації робітничого класу в окрему партію;

– наприкінці XIX століття у результаті еволюції соціалістичних ідей у межах лівого руху чітко оформилась ідеологічна опозиція між анархізмом та марксизмом. Марксизм був представлений трьома конкуруючими між собою ідеологічними течіями, які дали поштовх та визначали подальші траєкторії ідеологічного та інституційно-організаційного розвитку лівих політичних партій. Це – ліві соціал-демократи (революційні марксиста), які стали базою розвитку комуністичних партій; праві соціал-демократи (соціал-реформісти, які внаслідок ідеологічного зміщення вправо максимально зблизились із соціал-лібералами) стали основою розвитку частини соціал-демократичних партій; проміжне місце між ними посів «марксистський центр», на базі якого у подальшому розвинулася концепція демократичного соціалізму, а також інша частина соціал-демократичних партій.

По-друге, в інституційно-організаційному вимірі:

– консолідація лівих у XIX столітті відбувалась навколо створення перших таємних революційних організацій соціалістичного спрямування. Особливе місце серед них належить «Союзу комуністів», програмою якого був написаний К. Марксом та Ф. Енгельсом «Маніфест комуністичної партії». Саме ця організація стала предтечею соціалістичних та комуністичних партій;

– виходячи з ідеологічної установки щодо необхідності створення масової організації робітників (робітничої партії) задля здобуття пролетаріатом політичної влади, К. Маркс та Ф. Енгельс прагнули реалізувати цей проект на базі Першого Інтернаціоналу. До структурно-організаційної основи зазначеного проекту були покладені принципи централізму, ієрархічності, дисциплінованості, заснованій, передусім, на ідеологічній одностайності. Усе це мало гарантувати успіх здійснення соціальної революції;

– неприйняття згаданого інституційного проекту противниками централізму та ідеологічного монізму в рамках соціалістичного руху призвело до розколу та занепаду Першого Інтернаціоналу. Внаслідок цього марксистки перенесли свої зусилля на участь у творенні перших масових соціалістичних партій. Однак і тут ідеологічні розбіжності між марксистами та реформістами (лассальянцями та посибілістами) визначили конфлікт навколо принципів структурної організації робітничих партій, який у подальшому перекинувся також і на діяльність Другого Інтернаціоналу. Відтак революційні марксистки виступали за централізовану, ієрархізовану та дисципліновану організацію, тоді як реформісти виходили із необхідності забезпечення автономії структурних одиниць партії та розширення простору внутрішньопартійної демократії.

Список використаної літератури

1. Бакунин М. Государственность и анархия. Философия. Социология. Политика. М.: Правда, 1989. С. 291–526.
2. Бровко Л. Дискуссия в СДПГ об общественном переустройстве в конце XIX – начале XX века. Левые в Европе XX века: люди и идеи / Под ред. Н. Комоловой и В. Дамье. М.: ИВИ РАН, 2001. С. 46–81.
3. Денисенко В. Проблеми раціоналізму та ірраціоналізму в політичних теоріях Нового часу європейської історії. Львів: ПАІС, 1997. 274 с.
4. Каутский К. К критике теории и практики марксизма («Антибернштейн»). Пер. с нем. С. Алексеев. М.: Едиториал УРСС, 2003. 304 с.
5. Ленин В. Что делать? Наболевшие вопросы нашего движения. Полное собрание сочинений. 5-е изд. Т. 6. М.: Госполитиздат, 1963. С. 1–192.
6. Маркс К. Тезисы о Фейербахе / Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. 2-е изд. Т. 3. М.: Госполитиздат, 1955. С. 1–4.
7. Маркс К. Немецкая идеология / Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. 2-е изд. Т. 3. М.: Госполитиздат, 1955. С. 7–544.
8. Маркс К. Манифест коммунистической партии / Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. 2-е изд. Т. 4. М.: Госполитиздат, 1955. С. 419–459.
9. Маркс К. Экономическо-философские рукописи 1844 года / Маркс К., Энгельс Ф. Из ранних произведений. М.: Госполитиздат, 1956. С. 517–642.
10. Маркс К. Учредительный манифест Международного товарищества рабочих / Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. 2-е изд. Т. 16. М.: Госполитиздат, 1960. С. 3–11.
11. Маркс К. Мнимые расколы в Интернационале / Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. 2-е изд. Т. 18. М.: Госполитиздат, 1961. С. 1–46.
12. Чикалова И. У истоков социальной политики государств Западной Европы. Журнал исследований социальной политики. 2006. Т. 4, № 6. С. 501–524.
13. Шубин А. Социализм. «Золотой век» теории. М.: Новое литературное обозрение, 2007. 744 с.
14. Post C. What is Left of Leninism? New European Left Parties in Historical Perspective. Socialist Register. 2013. Vol. 49. P. 175–197.

**LEFT POLITICAL PARTIES: SPECIFICS IDEOLOGICAL
AND INSTITUTIONAL INCIPIENCE**

Hennadiy Shipunov

*Ivan Franko National University of Lviv, Faculty of Philosophy,
Department of Theory and History of Political Science
Universytetska str., 1, 79000, Lviv, Ukraine*

In the article defined and comprehended the initial stages of the ideological and organizational formation of the left parties. It is established that at the end of the XIX century Marxism was represented by three competing ideological lines, which gave impetus and determined the further trajectories of the ideological and organizational development of the left parties: left Social Democrats (revolutionary Marxists); right Social Democrats (Social-Reformists); and “Marxist Center”.

Key words: left political parties, labour movement, ideology, party organization, Marxism, reformism.